

אמריקה! אמריקה!

6. הצטיינות בלימודים ובקריאה

בשנת 1906, שלוש שנים (רבות-מצוקה) אחרי שהאב היגר למילווקי, יצאו לשם גם האם ושלוש הבנות. גולדה עברה את התלאות הרבות והקשות של הברתת-הגבולות, גניבת הפצים, בתי-מחסה וטלטולי "אגיה רעועה". שלא כמו אימה ואחותה הבכירה, תפשה גולדה מהר את הישפה האנגלית ועוד לפני התחלת הלימודים בבית-הספר היתה לאמריקנית. על גולדה בת השמונה הוטל עול כבד של השתתפות בעבודה ובפרנסתה של המשפחה, ואילו שיינה בת השבע-עשרה מרדה והשתחררה מעול זה.⁸⁴ נטל העבודה וגם דעתה של האם ש"אין צורך ללמוד, מוטב להתחתן" – גרמו לגולדה לאחר לבית-הספר כמעט מדי יום, לבוא אליו עייפה, ולעתים אף לא לבוא, עד ששוטר נשלח למשפחה והתרה בה על הפרת חוק חינוך חובה... אך אזרתה לא הועילה.⁸⁵ כאשר הוקל עול העבודה בחנות הביתית, עבדו גולדה וחברתה רגינה (ראה להלן) בבית-מסחר, מהגדולים במילווקי, בשכר של שלושה דולר לשבוע. הן הלכו ברגל שעה ארוכה לשם וחזרה כדי לחסוך חצי סנט. את כל הכסף נתנו להורים.

על אף התנאים הקשים הצטיינה גולדה בלימודיה כ"בעלת כשרונות נדירים". חברתה רגינה סיפרה עליה: "היא היתה תמיד הראשונה לענות לכל השאלות ששאלו המורים. היא תמיד היתה האחת היודעת יותר מהאחרים."⁸⁶ גקפו שנים וב-1971 כאשר ביקרה גולדה במילווקי, היא קיבלה את רישום ציוניה בבית-הספר, אלה נעו בין 90 ל-59. ורק בנגינה – מתעודתה עולה, כי היא למדה גם פרק בתלמוד תורה.

גולדה לא אמרה די בלימודים בבית-הספר, את שאר זמנה, ככל שנותר לה פנאי מעבודה ומלימודים הקדישה לא למשחקים ולחיי הברה, אלא לקריאה, ולמגינת ליבה של אימה – תמיד היה "אפה תקוע בספר". רגינה מספרת, ששתיהן שאלו ספרים בספרייה יותר מפעמיים בשבוע, והספרים שקראו היו ספרים שנועדו למבוגרים. הן קראו את הספרות הרוסית הקלאסית: גוגול, טולסטוי, דוסטויבסקי, וצ'יכוב; את הספרות הצרפתית: הוגו,

מופאסאן ואנטול פראנס; את האנגלית והאמריקנית: ארנולד בנט, דיקנס, גולסוורת, מארק טוויין, פינקלר לואיס וכיוצא בהם. לדברי רגינה הן הרבו לצחוק והיה להן שפע הומור, ובכל זאת גילתה גולדה רצינות מופלגת ביחסה לכל עניין ועניין.²³

ומה קנתה בתלמוד תורה? מסתבר, שלא את השקפת עולמה. ביטוי מיוחד במינו להתפתחותה הרוחנית העצמאית של גולדה מצוי באנקדוטה: האם בלומה הרבתה לנסות לשכנע את גולדה שיש אלוהים, וכך העלתה מעין מה שקרוי בפילוסופיה בשם "ההוכחה הקוסמולוגית" – "מדוע יורד גשם או שלג, למשל?" גולדה הסבירה מה שלמדה בבית-הספר. אמרה לה אימה: "בו, גולדעלע, דו ביסט אזא חכמה, מאך דו זאל גיין א רייגן". כן טענה גולדה מילדותה, שלא אלוהים בחר ביהודים, אלא הם היו הראשונים שבחרו באלוהים יהודים.²⁴

7. מנהיגות בבית-הספר

עוד מספרת רגינה על גולדה: "היא היתה תמיד ראש הכיתה [...] זאת למן גיל שמונה [בבואה למילוקי והיכרותן], היא הראתה סממנים של מנהיגות."

כעבור שנתיים-שלוש היתה זו היוזמה של גולדה, להתרים למען רכישה ספרי-לימוד לתלמידים חסרי-אמצעים, אף כי היא עצמה לא באה ממשפחה אמידה. שותפתה במפעל היתה רגינה המבורגר-קופילוב-מדויני-שלימים היתה מזכירה בכירה ביותר, שסייעה למנהיגים ציוניים החל בארלוזורוב ועד לאבא אבן, וליוותה את ראשי מדינת ישראל בביקוריהם בארצות-הברית. רגינה היתה חברתה של גולדה במשך כשבעים ושתיים שנים, עד יום מותה של גולדה. רגינה מספרת על רעותה, ש"כבר אז היה לה כושר אירגון" מרשים. שתיהן כינסו קבוצה של בנות, וביזמת גולדה הקימו את "האגודה-האמריקנית-שלי-אחיות-צעירות". הן ציירו כרזות על אסיפה של תושבי הרובע, גולדה מינתה את עצמה ליו"ר האסיפה והאגודה, ושכרה אולם, תחילה צחקו עליה ולגלגו לה, אך המפעל הצליח.

גולדה לא שמעה לעצת אימה, שתבעה כי תכין את דבריה בכתב, והשמיעה באסיפה ההיא "נאום מהראש". היא דיברה על מפעל ההתרמה ו"עד כמה חשובה העזרה ההדדית בבית-הספר". דבריה נאמרו "בבהירות ובתקיפות". האסיפה השיגה את מטרתה; נוסדה "קרן לעזרת תלמידות נצרכות", והעיתון המילוקאי פירסם את המאורע בלוויית תמונתה של

גולדה. אכן, כדברי רגינה, היה זה מעשה "יוצא-דופן" – להטיף באמריקה לאחריות חברתית, ולא כל שכן שילדה בת שמונה יומה, ביצעה, ארגנה, נאמה וישבה ראש באסיפה.²⁵

הרוצה בכך יוכל אולי למתוח מכאן קווים אחדים לציור דמותה: רגישות לצרכים סוציאליים בעבודתה בהסתדרות, במשרד העבודה ובראשות הממש"ל; כושר עבודה וארגון, ויכולת להשמיע נאומים "מהראש" עם כושר שיכנוע שכלי-רגשי, ובמיוחד כושר התרמה.

גולדה סיימה את בית-הספר בהצטיינות, והיא שהשמיעה את נאום הפרידה בשם הכיתה המסיימת בחגיגת הסיום. אף-על-פי-כן לא הסכימו הוריה שתמשיך בלימודים על-יסודיים, ובמיוחד לא כדי להיות מורה, שכן לפי התקנות דאז – היה עליה להישאר רווקה לשם כך. תחילה למדה גולדה, בניגוד לדעת ההורים, בבית-הספר התיכון כשהיא מקבלת על עצמה עבודות שונות. בהיותה בת חמש-עשרה הציעו לה חתן מבוגר. היא ברהה מבית הוריה אל אחותה שבעיר דנור. גם שם למדה ועבדה, ובלילות למדה פרק מעניין ב"וויכוחים שאין-להם-סוף בעסקי-פוליטיקה", שכן דירת שיינה ושמאי קורנגולד היתה "מעין מרכז למהגרים היהודים מרוסיה". פה שמעה פרקים באנרכיזם, למשל של קרופוטקין, על וילסון, על פאציפיזם ופמיניזם, והרבה על בעיות העם היהודי. כאן קלטה את עקרונות הציונות הסוציאליסטית הדמוקרטית. כן העשירו השיחות את ידיעתה בספרות יידיש – היא קראה את יצירות מנדלי, שלום עליכם ופרץ, ואת ידיעותיה על ארץ-ישראל החדשה, על אהרן דוד גורדון ורחל המשוררת.

שם העשיר את רוחה, במיוחד כמוסיקה, בתיאטרון ובספרות יפה, בעלה לעתיד – מוריס מאירסון.²⁶ ובעקבות כך הלכה והתפתחה התנגשות בין שתי אחריות עקשניות: שיינה נהגה כאם רודנית והודיעה: "לא לשם כך עזרה לי לברוח מהבית [...] לא לשמוע מוזיקה או לשימוע שירה" – אלא ללמוד. בגיל שש-עשרה עזבה גולדה גם את בית אחותה ו"יצאה לעצמאות", חודשים אחדים חיה במגורי-ארעי והתפרנסה מעבודות זמניות כשהיא מתמסרת לקריאה. כעבור שנה התפייסו איתה הוריה, וגולדה חזרה למלווקי, סיימה שם את לימודיה בבית-הספר התיכון ונכנסה לבית-המדרש למורים שליד אוניברסיטת מדיסון.²⁷

8. עוד "אוניברסיטאות" ציוניות-פועליות

כשובה למלווקי מצאה גולדה מציאות חדשה בבית הוריה: שניהם נרתמו לעסקי ציבור. האם עסקה בצדקה וביתה היה למעין מוסד סיעודי, מקום

מפגש למרצים נודדים, לאורחי העיר מ"בני ברית", למהגרים ולזרים למתנדבי הגדוד העברי; האב היה פעיל באיגוד המקצועי (וגולדה למדה ממנו). הוא וגולדה נבחרו ל"ועד העזרה העממי" המקביל לג'וינט - האב כנציג האיגוד, וגולדה כנציגה של "קבוצה ספרותית". גם הם וגם האם פעלו ב"עזרה בצר", עבדו יחד בהנאה, "בלי חילוקי דעות עקרוניים".²⁸

בשלב ההוא למדה גולדה בבית הוריה במסלול שהזכיר את "אוניברסיטת טאות שלי" של מ' גורקי. כאן נפגשה עם אישים רביימעלה שהיה מהל למוד מהם (הפעם לא מהפכנים רוסים), והם השאירו רושם עליה, "ובהם נחמנו סירקין, האב הידוע של הסינתזה הציונית-הסוציאליסטית, ומולו חיים זיטלובסקי רב-ההתפוכות ושמריוהו לוי. הגיעו לשם הגולים מארץ-ישראל - דוד בן-גוריון (ששמר על ריחוק מסוים) ויצחק בן-צבי, יצחק זרובבל ואלכסנדר חשין. הפגישה איתם הפכה את ארץ-ישראל בעיניה מחוזן וחלום למציאות, וסייעה בידיה להכריע בעד עלייה לארץ, ועל יסוד החלטה זו - להצטרף לפעילות מלאה ב"פועלי-ציון". למעשה קיבלוה - בניגוד לתקנות - שנה לפני שמלאו לה שמונה-עשרה. מסתבר, שגם הצהרת בלפור השפיעה עליה. רגינה מספרת על ההתלהבות, שאחזה בהן: "היינו לגמרי בשימים". מכל מקום ההצהרה השפיעה במפורש על החלטתו של מוריס מאירסון להסכים ל"תנאים" של גולדה לנישואים - עלייה לארץ ישראל, אף כי לפי הכרתו היה קוסמופוליט, והיו לו "הסתייגויות ביחס לארץ ישראל". וכך סיכמה גולדה את הרגע המכריע ההוא בחייה: "על רקע המאורע ההיסטורי הזה נישאנו ב-24 בדצמבר 1917". תחילה רצו שני הצעירים הסוציאליסטים "בטקס אזרחי, בלי אורחים", ורק לאחר איזמי האם נכנעו וערכו חתונה כדת משה וישראל, בהשתתפות הרב סולומון [שלמה] שןפלד. אותו רב היה בעל עמדה חשובה בציבור הדתי האורתודוקסי ובציבור הציוני, בהיותו מראשי "עזרה בצר" והתנועה למען הקונגרס היהודי האמריקני - שני ארגונים שמשפחת מאבוביץ היתה פעילה בהם.²⁹

9. מנהיגה בעירה

חברי התנועה הציונית-הסוציאליסטית שבמילוקי הכירו עד מהרה בתבונתה, ביכולת הנאום שלה, ובכשרה המנהיגותי והארגוני, ומשום כך שמחו כשהצטרפה גולדה לחוג הפעילים. נוסף לפעילויות תרבות ונאומים באסיפות ובחוגים שונים לימדה גולדה אידיש וקצת ספרות והיסטוריה בבית-ספר הלקי, "פולק-שולע", שהקימה המפלגה, ואף שיתפה את תלמידיו בטוילים ובארוחות.³⁰

פרולוג: צעדים ראשונים

ההערכה אליה באה לידי ביטוי מלא סמוך לסוף המלחמה לקראת הקמתו וכינוסו של "הקונגרס היהודי-האמריקני". נמצאו או גופים לא-ציוניים ואנטי-ציוניים שהתנגדו לתמיכת הקונגרס בציונות, בעליה, ובפעולה מדינית למען הכוונת המנדט על ארץ ישראל למטרות אלה. גולדה פעלה רבות במערכת הבחירות לקונגרס, וחרף גילה הצעיר, נבחרה במכסת הצירים של מילווקי. עליפי זכרונותיו של מזכיר "פועלי-ציון" דאו במילווקי מילאה גולדה תפקיד חשוב ביותר במערכה, והתגלתה כ"נואמת טובה באנגלית ובאידיש". היה זה שלב נוסף ב"התפתחותה המוקדמת כמנהיגה". היא הופיעה:

חופשיה מאימת הציבור, נועזת בעלת עתודה רבה של מרץ. גולדה מיד תפסה מקום מרומם בפעילות הקונגרסאית. היא הופיעה לפני קהל שומעים רב ביותר הן באסיפות [הסגורות] והן בתוצות, ומשכה המונים גדולים להקשיב לה.

וכאן בא הסיפור על "הנאום מעל הספסל", שהתקיים³² לפי מזכיר "פועלי-ציון" במאי 1917:

הג השבועות, שבוע אחרי "ועידת המינויים", שימש הזדמנות נוחה לקאמפיין [מערכת בחירות] למען הקונגרס. כמעט בכל בתי-הכנסת איפשרו נאומים... רק "בית ישראל" אסר נאומים אלה. ... נוצרה אכזבה עמוקה בקרב "פועלי-ציון"... והנה עלתה הצעה חדישה ... מפי "החברה" הצעירה גולדה מאבוביץ ... היא אמרה: "...מי שהוא יביא לי ספסל, וכאשר הם עוזבים את בית-הכנסת, נעכב אותם ונדבר אליהם בחוץ". התכנית נתקבלה. ... גולדה עלתה על הספסל והתחילה בדברים אלה: "ידידינו, יהודים יקרים, אנו מאוד מצטערים על שאנו מעכבים אתכם במוצא 'המקום קדוש'. אך אין זו אשמתנו – זו אשמת מנהיגיכם ... אשר חסמו את הדלת בפני אנשינו. ... תחילה היה 'הקהל הנצור' במבוכה ... אך נשאר על עומדו, והדברים המלהיבים של הגברת הצעירה משכו את תשומת ליבו. ... היו שאמרו 'זו חוצפה!'... אך הצד שלנו היה גדול הרבה יותר ... – וקראו: "דברי ככל שתחפצי ... בפעם הבאה אל תתעסקו עם נשיאים ונאמנים – בואו לאסיפות רגילות, ובק-שיתכם תתמלאנה". התכנית הצליחה ויצאנו בניצחון.

וכאן בא החלק השני של הסיפור: לאחר הצלחתה נודע לאביה של גולדה, שהיא עומדת לנאום ברחוב, גם הפעם מעל ארגז. הוא רגז וקבע, שבתו של משה מאבוביץ' לא תציג את עצמה לראוה ברחוב ולא תהיה לחרפה – "א שאנדע". אין צריך לומר, שהתנהל ויכוח בקולי-קולות, הבת התעקשה והאב הודיע נחרצות, כי אם היא תעז – יסחוב אותה בצמותיה מן הארגז עד הבית... למרבה ההפתעה, התנהלה אסיפת הרחוב בשקט. כאשר הגיעה גולדה הביתה ושאלה איפה היה אבא, נתברר שצפה בה, הוקסם מהנאום וגנז את איומו... מסתבר, שדיברה על נוראות הסבל של היהודים באירופה ועל התקוה לשיקום העם בארץ ישראל. אירוע המוני מיוחד במינו, שהפגין כושר מנהיגותי כללי של גולדה, היה בהפגנה שאירגנה נגד הפרעות באוקראינה ובפולין מיד אחרי המלחמה. אחד מנכבדי היהודים בעיר הודיע לה, שאם תתקיים ההפגנה, יעזוב את העיר. גולדה ענתה לו, שאין לה התנגדות לעזיבתו... מצעד מחאה גדול, שהובל על-ידי גולדה, התקיים ברחוב ראשי של העיר, השתתפו בו גם לא-יהודים רבים, והקהל ברחוב הביע אהדה למפגינים. בימים ההם עדיין לא נפוצו בארצות-הברית מצעדי-מחאה, ולכן, אותו מצעד זכה לפירסום רב, גם הרחק ממילווקי.

10. יצור פוליטי

על אף נישואיה, ומכאן ואילך במשך רוב ימי חייה, התמסרה גולדה לחיים הפוליטיים. היא הרבתה לנסוע והגיעה עד ירכתי ארצות-הברית וקנדה, בין השאר כדי לגייס תמיכה להוצאת העתון של המפלגה בשם "די צייט" (הזמן). היא השתתפה בקונגרס היהודי-האמריקני, והתרגשה שם מהדיונים על המצע לקראת ועידת השלום בוורסאי, עד כי כתבה אל מוריס... "שהיו רגעים שהגיעו לפסגות כאלו, שאחריהן אפשר היה למות באושר."³³

על הרושם שהשאירה ערב עלייתה לארץ ישראל מלמדים דבריו של מזכיר הסניף במילווקי, העולים בקנה אחד עם דברי רגינה: "היא נולדה מנהיגה [...] היא היתה נעשית מנהיגה ויהי מה. גם אילו היתה נשארת באמריקה, היתה היתה למנהיגה. זה היה לה בתוכה."³⁴

מכל מקום כבר בארצות-ברית ניכרה בה, כדברי רגינה, תכונה שתבלוט בעתיד, תכריע בחיי משפחתה ותעצב את כל דרכה: "המפלגה היתה בראש מעייניה וקדמה לכל." למגינת לבם של הוריה היא הקדישה את ירח הדבש ואת השנים שלאחר מכן למפלגה, והדיבורים על לבה, שתשנה את סדר הקדימויות "היו ללא הועיל, כיוון שכל רוחה היתה בנויה על ענייני המפ-

פרולוג: צעדים ראשונים

לגה ועל קידום מטרות המפלגה." ועוד נעמוד על כך בהמשך הדברים. אפשר לחלוק על אריסטו, שאמר כי האדם יצור פוליטי, ככלל, אבל קשה לערער על כך שגולדה, מילדותה ובמיוחד מבחרותה, צמחה כיצור מדיני-מפלגתי בכל ישותה, אף כי לעתים, גם אצלה גברו דחפים חברתיים-משפחתיים על הדחף החברתי-הפוליטי. כך היה, כפי שנראה להלן, כאשר עזבה את מרחביה כדי לשקם את גישואיה וללדת ילדים.